

Türkiye Türkçesi Latin alfabesi	Arap alfabesi	Kiril alfabesi (Son dönem)	Azerbaycan Latin alfabesi (1992'den sonra)
A a	آ ا	А а	А а
B b	ب	Б б	В в
C c	ج	Ч ч	С с
C c	چ	Ч ч	С с
D d	د / ذ / ض / ط	Д д	Д д
E e (kapalı ve açık e)	ا / ای / اء / a		

Kuzey Azerbaycan'da Bakü, Tebriz'in yerini almıştır. Rus istilâsı ayrıca Güney ve Kuzey Azerbaycan arasında zamanla dil ve edebiyatta iz bırakan belli ölçüde kültür ayrışmasına yol açmıştır. Nitekim 1930'da İran'da Farsça'nın tek resmî dil olarak kabul edilmesi üzerine ülkedeki Türkler bu tarihten sonra ana dilleriyle öğrenim göremedikleri gibi eser de yayımlayamamıştır. 1979 İran İslâm devriminden sonra Azerî Türkçesi'yle yayım izne bağlanmıştır (bu konuda geniş bilgi için bk. Gökdağ-Heyet, bibl.). Azerî Türkçesi bugün Kuzey Azerbaycan, Gürcistan ve Kafkasya'da yaklaşık 10 milyon, İran'da 20-25 milyon kişi tarafından kullanılmaktadır.

Azerî Türkçesi'nin tarihî devreleri şu şekilde sıralanabilir: a) XIII. yüzyıl Batı Türk-

çesi içinde teşekkül dönemi; b) XIV-XVII. yüzyıllar yazı dili olarak gelişme dönemi; c) XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyılın birinci yarısı mahallî özelliklerin dile geçişi ve millî dilin oluşma süreci; d) XIX. yüzyılın ortalarından günümüze kadar modern Azerbaycan yazı dili dönemi. 1920'li yıllardan sonra standart yazı dili haline gelen Azerî Türkçesi'nin bugünkü ağızları şunlardır: 1. **Doğu grubu** (Kuba, Bakü, Şemâhî [Şemahî], Mugan bölgesi / Sâlyân, Lenkeran). 2. **Batı grubu** (Kazak, Karabağ / Şuşa, Gence ve Ayrım boyu). 3. **Kuzey grubu** (Nuha / Şeki, Kutkaşen, Zakatala, Gah, Derbent). 4. **Güney grubu** (Nahçıvan, Ordubâd, Tebriz, Urmiye, Erdebil, Hemedan). Bunların dışında Irak, Suriye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı bölgeleriyle İran'da (Kaşaylar, Aynalılar gibi) Azerî Türkçesi'nin çeşitli ağızları kullanılmaktadır. Azerî Türkçesi XX. yüzyılın başlarında Türkiye Türkçesi'yle bütünleşme sürecine girmişse de 1926-1927 yıllarından sonra Rus etkisiyle yeniden Azerbaycan ağızlarına dönmüştür. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türkiye'den yapılan uydu yayınları, Azerî Türkçesi'nin yeniden Türkiye Türkçesi'yle bir yakınlaşma dönemine girmesine kapı aralamış görünmektedir. Bugünkü Azerî Türkçesi'nde otuz iki harf vardır; bunlardan üçü Türkiye Türkçesi'nden farklıdır: Kapalı e: "ê", art damak tonlu ünsüzü g: "q", art damak tonsuz ünsüzü h (خ): "x". Türkiye Türkçesi'ndeki normal e sesi "ə" ve k (kef) ön damak ünsüzü alıntı kelimeler hariç sadece ince ünlülerle birlikte kullanılır.

Azerî Türkçesi'nin Başlıca Özellikleri Şunlardır: a) **Ses Bilgisi.** 1. Arapça, Farsça kelimelerde kısa ünlüler inceltilir: sabr > səbr, Arab > ərəb, suhan > sūxən, sofrə > sūrfe. 2. Arapça "müfâale" kalıbında olan kelimeler "müfâile" şekline çevrilir: mükâleme > mukâlime, müsâdere > müsâdire. 3. Türkçe kelimelerdeki bütün ka'lar q veya x'ya dönüşür: ayak > ayax, bakış > baxış, korkak > qorxaq, karanlık > qaranlıq. 4. v'den önce gelen a, e düz ünlüleri yuvarlaklaşır: avuç > ovuc, av > ov, kavuş- > qovuş-, mevt > mövt, zevk > zövq. 5. Bazı Arapça kelimelerde kelime başındaki i sesi uzun bir kapalı e'ye çevrilir: i'tirâf > e'tirâf, i'lân > e'lan, ihtişam > ehtişam; Farsça kelimelerde: pişe > peşe "iş". 6. b ~ m: Bazı kelimelerde ilk seste: ben > mən, bin > min, boncuq > muncuk. 7. Kelime başında p / b karışır: parmak / barmaq, boz- /poz-, balçık / palçiq. 8. Bazı kelimelerde ilk seste g yerine k kullanılır: geç- > keç-, göç- > köç-, gönül > könül.

b) **Şekil Bilgisi.** 1. Ünlü ile biten isimlerin belirtme durumu -nı/-ni, -nu/-nü ekiyle yapılır: qapı-nı, ölü-nü, dəli-ni. 2. Özellikle Güney Azerbaycan ağızlarında çoğul ikinci kişi iyelik eki için -z kullanılır: eliniz > əlövüz > əlüz, yüzünüz > üzövüz > üzüz. 3. İsimden isim yapma eki +çl/+çu ünsüz uyumuna girmez: alverçi "tacir", odunçu, yazıcı "yazar, kâtip". Üçüncü sıra sayı sıfatları "-ımcı/-imci, - umcu" ekleriyle yapılır: birimci, bəşimci, altımcı, doqquzumcu. 4. "-çan/-çən, -yaçan/-yəçən" eklendiği kelimeye "e kadar" anlamı verir: ölənəçən, nə vaqtaçən, gələnəçən, dərəyəçən.

Türkiye Türkçesi'nden farklı olan başlıca takı ve zarf yapıları şunlardır: a) Takılar: tək, təkîn, kimi "gibi"; sarı "için, ötürü"; mahsus "ayrıca"; qabag "karşı"; axı "peki, ama". b) Zarf yapıları. 1. -akı/-əki: yanakı "bitişik, yandan, yanda olarak", çəpəki "çabukça, acele", yanaşı "birlik, birlikte". 2. -yana: dostyana "dostcasına", saymazya "saymayarak, aldırış etmeyecek". 3. -cək: köynəkcək "gömlü halde", sevincək "sevinçli olarak". 4. -lıgda /-likdə, -lükdə: ikilikdə "ikili olarak", ayrılıxdə, üçlükdə "üçlü halde". Zaman zarfları: İmdi "şimdi", həmişə "her zaman", haçən "ne zaman", ha vaxt "ne zaman", bildir "geçen sene", dünən "dün", sabah "yarın", günorta "öğlen", bayax "az önce", qabaxca "önce", haçəndan haçəna "ne zamandan ne zamana." Ora-bura "oraya buraya", hara "nereye", yan "taraf, yön", o tay "o taraf", bu tay "bu taraf", qırax "kenar" ise Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak kullanılan yer zarflarıdır (ayrıca bk. *DİA*, XXXIII, 323-324).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet Caferoğlu – G. Doerfer, "Das Aserbeidschanische", *Ph. TF*, I, 280-309; Muharrem Ergin, *Azerî Türkçesi*, İstanbul 1971; Tofiq Hacıyev, *XX. Esrin Evvellerinde Azərbaycan Edebi Dili*, Bakı 1976; a.mif. – Kamil Veliyev, *Azerbaycan Dili Tarihi*, Bakı 1983; *Müasir Azərbaycan Dili*, Bakı 1978-81, I-III; Hesən Bəliyev, *Azerbaycan Dili*, Bakı 1982; Muhtar Hüseynzadə, *Müasir Azərbaycan Dili* (III. Hissə: Morfologiya), Bakı 1983; Efrasiyap Gemalmaz, *Çağdaş Azerî Türkçesi Metinleri*, Erzurum 1986; Nizami Hudiye, *Azerbaycan Edebi Dili Tarihi*, Bakı 1995; Gülşen Seyhan Alışık, "Azerbaycan Türkçesi", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XIX, 227-243; Bilgehan A. Gökdağ – M. Rıza Heyet, "İran Türklerinde Kimlik Meselesi", *Bilig*, sy. 30, Ankara 2004, s. 51-84.

YAVUZ AKPINAR

Azerî Edebiyatı. Azerbaycan sözlü edebiyatı bir yandan Türkler'in tarih sahnesine çıkışına, diğer yandan Türkistan'da

TÜRK

ki genel Türk kültürüne, bu bölgelerdeki yazılı edebiyat ise XIII. yüzyıldan itibaren Oğuzca yazı diline bağlıdır. Başlangıçta bu edebiyatın yazılı örnekleri Anadolu Türkçesi'yle ortak; XIV-XV. yüzyıllardan sonra ayrışma başlar. Azerbaycan edebiyatının muhteva itibarıyla Akkoyunlu, Karakoyunlu dönemlerinde kısmen, Safevî döneminde ise daha belirgin şekilde Anadolu edebiyatından farklılaşmaya başladığı görülmektedir. Ancak Dede Korkut hikâyeleri, Erzurumlu Darîr, Kadı Burhâneddin, Nesîmî, Habîbî, Hatâî gibi eser ve şahsiyetleri dönemin ortak edebiyatı içinde değerlendirmek gerekir. Nitekim Nesîmî, Hatâî ve Fuzûlî'nin Anadolu ve Balkanlar'daki etkisi günümüzde de kendini hissettirmektedir. Hatta Nesîmî ve Hatâî, Azerbaycan'dan ziyade Anadolu ve Balkanlar'da özellikle Alevî ve Bektaşî çevrelerinde sevilerek okunmuştur. Azerbaycan edebiyatı zengin bir halk edebiyatına sahiptir. Eski Türk destanlarının kalıntılarıyla Dede Korkut ve Köroğlu hikâyeleri, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Şah İsmâil gibi hikâyelerin ilk defa bu bölgede ortaya çıkması bu zenginliği gösterir. Bazı edebiyat tarihçileri Azerbaycan yazılı edebiyatının önce Arapça ve Farsça olarak başladığını, Türk asıllı Nizâmî-i Gencevî, Katrân-ı Tebrîzî ve Hâkânî-i Şîrvânî gibi isimlerin ilk şairleri olduğunu ileri sürer. Azerbaycan Türkçesi'yle yazılan eserler söz konusu olduğunda XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında yaşayan ve sadece iki Türkçe gazeli bulunan Hasanoğlu mahlaslı Şeyh İzzeddin Asfarayânî ilk şair sayılabilir. Kadı Burhâneddin, Erzurumlu Darîr ve Nesîmî XIV. yüzyılın en önemli simalarıdır. Hurûfliği ile tanınan Nesîmî Hatâî, Habîbî, Fuzûlî gibi birçok şairi etkilemiştir.

XV. yüzyılda Karakoyunlu ve Akkoyunlu saraylarında birçok Âzerî şairi yetiştiği gibi Karakoyunlu Cihan Şah, "Hakîkî" mahlasıyla Türkçe şiirler yazmıştır. *Divan*'ı ve tasavvufî mesnevileri ile Dede Ömer Rûşenî, *Yûsuf u Züleyhâ* adlı bir mesnevisi bulunan Hatâî ve Habîbî bu yüzyılın belli başlı şairleridir. Şirvanşahlar ve Safevîler döneminde halk şairlerine önem verilmiş, bunların saraylarında Azerbaycan Türkçesi'yle eserler yazılmıştır. "Hatâî" mahlasıyla hem klasik şiir hem halk şiiri tarzında manzumeler yazan Şah İsmâil'in Türkçe bir divanı, *Dehnâme* ve *Nasihâtname* adlı mesnevileri vardır. Hece vezniyle sade ve etkili bir dille yazdığı manzumelerinde Hurûfliğin, Şîr-Alevî inançlarının telkin edildiği görülür. Sahanın ilk âşığı olarak

bilinen Kurbânî de bu dönemde yaşamıştır. Kaçarlar devrinde âşık edebiyatı daha da zenginleşerek olgunluk çağına kavuşmuştur. XVI. yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan edebiyatı Fuzûlî ile klasik döneme girmiştir. Türkçe divanı, *Leylâ vü Mecnûn* adlı mesnevisi ve diğer eserleriyle Fuzûlî, Türk edebiyatının her üç dairesinde (Osmanlı, Azerbaycan, Çağatay) sevilerek okunmuş büyük bir sanatkar olduğu gibi XVIII. yüzyılın sonuna kadar bütün Azerbaycan şairlerini büyük ölçüde etkilemiştir. XVII. yüzyılın en önemli şairleri arasında yer alan sebk-i Hindî üstadı Sâib-i Tebrîzî'nin on yedi Türkçe şiiri günümüze ulaşmıştır. Mesîhî'nin *Varaka ve Gülşah*, *Dâm u Dâne*, *Zenbûr u Asele* adlı mesnevilerinden son ikisi ele geçmemiştir. Kavsi Tebrîzî mistik duygulardan çok dünyevî hazlar, canlı hayat sahneleriyle dolu gazellerini sade bir dille kaleme almıştır. Bu yüzyılda bayatlarıyla meşhur Sarı Âşık ile iyi bir tahsil görmüş olan ve adına *Abbas ile Gülgez* adlı bir hikâye tertip edilen Tufarğanlı Abbas gibi halk şairleri yetişmiştir. XVIII. yüzyılda Azerbaycan Türkçesi bölgede ortak dil halinde kullanılmış, Gürcü ve Ermeniler arasında Türk halk edebiyatı neveleri geniş ölçüde yayılmıştır. Miran ve Sayat Nova gibi Ermeni "aşuğ"ların Türkçe şiirleri vardır. Ayrıca Köroğlu gibi halk hikâyeleri, bazı âşık şiirleri ve bayatılar Ermeni ve Gürcü alfabeleriyle yazıya geçirilmiştir. Bu yüzyılın bazı şairleri, hece ile aruzu birlikte kullanmak suretiyle hem klasik hem âşık şiiri tarzında manzumeler yazarak Azerbaycan edebiyatının karakteristik niteliklerinden birini ortaya koymuştur. Nitekim Molla Penah Vakıf her iki şiir dairesini birleştirip kendi adıyla anılan bir edebî mektep oluşturmuştur. Sade bir dille halk edebiyatı nazım şekillerine sadık kalarak şiirler söyleyen çağdaşı Vidâdî'nin *Musibetnâme* adlı manzum eseri ahlâkî, içtimâî-siyasî bir taşlamadır. XVIII-XIX. yüzyıllarda dinî mevzular, özellikle Kerbelâ Vak'ası'na hasredilen mersiyeçilik zengin bir mektep haline gelmiştir. XIX. yüzyılda yaşayan Derbendli Kumrî'nin mersiyeçileri Şîr-Türk coğrafyasında ve Anadolu Alevîleri arasında *Kumru Kitabı* adıyla ün kazanmıştır. Nebâtî ile Doğu Anadolu ve Amasya civarında tanınmış Karabağlı Nigârî de önemli şairlerdendir. XVIII. yüzyılda âşık şiiri Hasta Kasım, Âşık Valeh, Baba Şîrvânî, Nigârîstanlı Sâdık, Âşık Ertünü, Karacadağlı, Şikeste Şîrin gibi temsilciler yetiştirmiştir. Bu yüzyılda çoğu tercüme olmak üzere az sayıda mensur eser de kaleme alınmıştır. Yazarı bilinmeyen,

halk diliyle yazılmış *Şeyh Safi Menkibeleri*'nde Azerbaycan nesir dilinin geliştiği görülür. Bir halk hikâyesi olan *Şehriyar Dastanı* da nesir dilinin en güzel örneklerinden biridir.

Modern Azerbaycan Edebiyatı. XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve İran merkezî yönetiminin Azerbaycan'daki etkinliği azalmış, Nâdir Şah'tan sonra çeşitli bağımsız hanlıklar ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyıl başlarında Aras nehrinin kuzeyi Ruslar'ın eline geçince 1813 Gülistan ve 1828 Türkmençayı antlaşmalarıyla Azerbaycan, Rusya ve İran arasında ikiye bölünmüştür. Bu sebeple edebiyat yavaş yavaş iki ayrı mektep haline gelmiş, Güney Azerbaycan'da klasik edebiyat gittikçe zayıflayarak daha çok dinî içerikli eserler kaleme alınmıştır. XIX. yüzyılın başlangıcına kadar Azerbaycan edebiyatının merkezi olan Tebriz gerilerken önce Tiflis, daha sonra Bakü öne çıkmıştır. Güney çökmeye devam etmiş, Kuzey Azerbaycan'da Türkiye ve Rusya'nın etkisiyle Batı kültürüne yönelen modern bir edebiyat gelişmiştir. Rus okullarında öğretmenlik yaparken Azerbaycan Türkçesi'nin ilk ders kitabı olan *Müntehabât*'ı İ. Grigoryev'le birlikte yayımlayan (1851) Mirza Şefî Vâzih'in lirik şiirleriyle kazandığı şöhret Rusya'yı aşarak Batı Avrupa'ya ulaşmıştır. General İsmail Bey Gutgaşınlî'nin kadın haklarını ve modern eğitimi ele aldığı *Reşid Bey ve Saadet Hanım* adlı hikâyesi 1835'te Varşova'da Fransızca yayımlandığından yeni edebiyatın gelişmesinde pek etkili olmasa da Azerbaycan'daki modernleşmenin verdiği noktayı göstermesi bakımından önem taşır.

XIX. yüzyılın fikir hayatı ve modern edebiyat açısından en önemli temsilcisi modern tiyatro yazarı, materyalist ve pozitivist düşüncelere sahip Mirza Feth Ali Ahundzâde'dir. 1850'de yazdığı komedilerinden bazılarının basım iznini alamadığından altı komedi ve *Hikâyet-i Yûsuf Şah* adlı eserleri 1959'da *Temsilât* adıyla yayımlanmıştır. Bu eserleriyle hem modern Azerbaycan edebiyatının hem de yeni Azerbaycan nesir dilinin kurucusu sayılır. Ayrıca edebiyat nazariyesi, fikrî ve edebî tenkit konularında önemli makaleler yazmıştır. Klasik edebiyatın zayıflayarak devam ettiği bu dönemde hezeliyyât tarzındaki manzumelerin oldukça fazla olması dikkat çeker. Mersiyeçilik sahasında da canlılık göze çarpar. Dâhil, Kumrî, Lâf, Râcî, Dil-sûz gibi şairler mersiyeçileriyle; Bahâr Şîrvânî, İsmâil Bey Nâkâm mesnevileriyle öne çıkar. Klasik edebiyatın bu çağdaki en

önemli temsilcisi Seyyid Azim Şirvânî, Farsça ve Türkçe şiirler yanında Türkiye, İran ve Azerbaycan şairleri hakkında bir tezkiye yazmış, *Ekinçi* ve *Keşkûl* gazetelerindeki yazılarıyla modernleşme hareketlerini desteklemiştir. Âşık şiiri bu asırda büyük canlılık kazanmıştır. Dönemin en iyi şairlerinden olan Kasım Bey Zâkir oldukça sade dille ve realist bir üslûpla lirik ve samimi manzumeler, sosyal, siyasal, ahlâkî içerikli sert eleştiri şiirleri yazmıştır. Âşık Hüseyin, Âşık Hasan, Âşık Nevrûz, Âşık Abbas, Âşık Rızâ, Bayatlı Abbas, Zeğenli Abbas ve ünü Azerbaycan'ın dışına taşan Âşık Ali Asker (Elesger) bu dönemin belli başlı isimleridir. Modern edebiyatın temsilcilerinden Necef Bey Vezirli *Müsibet-i Fahreddin* (trajedi), Abdürrahim Bey Hakverdili *Ağa Mehmed Şah Kaçar* (tarihî dram), Sultan Mecid Ganizâde *Mektûbât-ı Şeydâ Bey Şirvânî* (roman) adlı eserleriyle yeni edebî türlerin ilk örneklerini vermiştir. Neriman Nerimanof da dramları, *Bahadır ve Sona* adlı romanıyla modern edebiyatçıları arasında önemli bir yere sahiptir.

XIX. yüzyıl son çeyreğinden itibaren basın hayatı canlanmış, sadece Azerbaycan'ın değil Rusya müslümanlarının da ilk gazetesi olan *Ekinçi* 1875'te Bakü'de Hasanbey Melikzâde Zerdâbî tarafından çıkarılmıştır. Tiflis'te *Ziyâ* (1879-1880), *Ziyâ-yı Kavkaz* (1880-1884) gazeteleri neşredilmiştir. Celâl Ünsizâde'nin yayımladığı *Keşkûl* (önce dergi, sonra gazete olarak 1883-1891) diğerlerine göre edebiyata daha çok yer vermiştir. Mehmet Ağa Şah-tahtlı'nın *Şark-i Rus* gazetesi (Tiflis, 1903-1905) bunlardan daha fazla Rusya müslümanlarına sayfalarını açmış ve geniş bir coğrafyada okunmuştur. Gaspıralı İsmâil'in *Tercüman* gazetesi, Azerbaycan Türkleri arasında modern fikir ve eğitimi faaliyetlerinin gelişmesinde çok etkili olmuştur. 1905 Rus Meşrutiyeti'nin ardından hürriyet ortamında millî basın üzerindeki sansür kısa bir zaman için kalkmış, millî ve dinî cemiyetler kurulmuş, yeni gazete ve dergiler yayımlanmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'da ortaya çıkan fikir ve hürriyet atmosferi de Rusya Türkleri'ni büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle Türkiye'de öğrenim gören Azerbaycan aydınlarının bu etkiyi daha da genişletmesiyle 1905-1918 yılları arasında Azerbaycan'da *Hayat*, *İrşat*, *Füyûzât*, *Terakki*, *İttifak*, *Molla Nasreddin*, *Yeni Füyuzat*, *Güneş*, *Mektep*, *Açık Söz*, *Dirilik*, *Taze Hayat*, *Yeni İrşat*, *Seda*, *Sedâ-yı Vatan*, *Basiret*, *Şelâle* gibi gazete ve dergi-

ler yayımlanmış, bu arada kitap neşri de artmıştır.

Türkiye'deki İslâmcılık-Türkçülük akımının Kafkasya'daki temsilcileri olan Ağa-oğlu Ahmet ve Hüseyinzâde Ali modernleşme hareketlerine yeni bir ivme kazandırarak bölgeyi dış dünyaya açmıştır. *Hayat* ve *Füyûzât*'taki makaleleriyle hem fikir hayatının hem modern edebiyatın gelişmesinde önemli rol oynayan Hüseyinzâde Ali, İslâm-Türk medeniyetinin parlak dönemleri ve şahsiyetlerini, Tanzimat ve Meşrutiyet devri Türk fikir ve edebiyatını, Avrupa felsefesi ve edebiyatını, Türk-lük, Müslümanlık, Avrupalılık şeklinde ifade ettiği bir senteze kavuşturmak için çalışmıştır. Böylece bir yandan Azerbaycan muhiti üzerindeki Rus etkisinin zayıflamasını sağlayarak millî romantik edebiyat cereyanının temelini atarken diğer yandan Gaspıralı İsmâil'in de etkisiyle İslâm-Türk dünyası için bilim ve edebiyat dilinin İstanbul Türkçesi olması gerektiğini savunmuş, Azerbaycan Türkleri'nin de bu Türkçe ile yazmalarını tavsiye etmiştir. Bu edebiyat ve dil anlayışını başta Muhammed Hâdi, Hüseyin Câvid, Ahmed Cevat, Abdulla Şâik gibi şair ve yazarlar olmak üzere Ağa-oğlu Ahmet, Mehmed Emin Resulzâde gibi siyasî şahsiyetler de benimsemiştir. Azerbaycan edebiyatında ilk defa vatan, millet, hürriyet gibi kavramları Muhammed Hâdi romantik bir bakış açısıyla, Mirza Ali Ekber (Elekber) Sâbir ise oldukça etkili satirik bir dille işlemiş, Ali Abbas Münzib, İbrâhim Tâhir, Ahmed Cevat Hâdi'yi daha sade bir dille yazarak takip etmiştir. Sovyet döneminden sonra Türkiye'ye kaçan ve ateşli anti-komünist, milliyetçi şiirleriyle tanınan Elmas Yıldırım'ı da bu grubun içinde saymak gerekir.

Millî, romantik ve hümanist edebiyatın önde gelen temsilcisi Hüseyin Câvid aynı zamanda şiirleri ve manzum piyesleriyle devrin en büyük şair ve dramaturgudur. *Bahar Şebnemleri*, *Geçmiş Günler* adlı şiir kitapları; *Uçurum*, *İblis*, *Şeyh San'an*, *Topal Timur*, *Siyavuş*, *Peygamber*, *İblisin İntikamı* gibi manzum piyesleriyle Sovyet döneminde de etkisini sürdürmüştür. Özellikle Bolşevik ihtilâlcilerinin insanlığın kurtarıcısı şeklinde idealleştirildiği bir dönemde büyük bir cesaretle *Peygamber* dramını yazıp Hz. Muhammed'i döneminde ışık yayan önder ve insanlığın kurtarıcısı olarak tasvir etmiş, bu dramı ve *Azer* adlı manzum eseriyle komünist ideolojiye de eleştirmiştir. 1918 istiklâlini ve Türkiye-Azerbaycan kardeşliğini anlattığı heyecanlı şiirleriyle tanınan, "Çırpınır-

dın Karadeniz bakıp Türk'ün bayrağına" adlı ünlü şarkının güfte yazarı Ahmed Cevat, *Dalga* ve *Koşma* adlı kitaplarıyla millî edebiyat cereyanının temsilcisidir. Mehmed Emin Resulzâde tarafından 1915'te Bakü'de çıkarılan *Açıksöz* gazetesi Türkleşmek, İslâmlaşmak, muasırlaşmak düşüncesini savunarak Azerbaycan'ı istiklâle hazırlamıştır. Arkadaşlarıyla kurduğu Müsâvat Partisi, Türkiye'nin de yardımı ile 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını elde etmesinde büyük rol oynamış, fikir ve edebiyat hayatında Türkiye'nin etkisi iyice arttığı gibi millî romantik edebiyat anlayışı güçlenmiştir.

Önderliğini Celil Mehmedkuluzâde'nin yaptığı, *Molla Nasreddin* mizah dergisi etrafında toplanan aydınların oluşturduğu realist demokratik bir edebiyat ekolü de vardır. Siyasal, sosyal, ahlâkî içerikli satirik yazıları, *Ölümler*, *Anamın Kitabı*, *Danabaş Kendinin Mektebi* gibi piyesleri ve küçük hikâyeleriyle Sovyet öncesi ve sonrası realist, demokrat Azerbaycan edebiyatının en etkili ve sevilen yazarlarından biri Celil'dir. Bu ekol içinde sayılsa da aslında bağımsız bir şahsiyet olarak değerlendirilmesi gereken şair M. Alekber Sâbir, satirik-realist şiirleriyle halkı derinden etkilemiştir. Modern Azerbaycan şiirinin temellerini atan Sâbir'in İran, Türkiye, Tataristan ve Türkistan'da ilgiyle karşılanan şiirleri ölümünden sonra *Hophopnâme* adıyla basılmıştır. Onun yolundan giden birçok şair arasında en meşhuru Mirza Eli Möciz'dir. Sovyet döneminde tiyatro eserleriyle büyük başarıya ulaşmasına rağmen rejimin şiddetli baskılarına mâruz kalarak genç yaşta hapiste ölen Câfer Cebbarlı, Azerbaycan tiyatrosuna *Edirne Fethi*, *Trablus Muharebesi*, *Bakü Muharebesi* gibi piyesler; *Solgun Çiçekler*, *Aydın*, *Nasreddin Şah*, *Od Geline*, *Sevil* gibi sosyal ve tarihsel konuları ele aldığı kuvvetli dram eserleri kazandırmıştır. *Kız Kalesi* adlı manzum hikâyesi meşhurdur. Fikir ve siyaset hayatına gazetecilikle başlayan Üzeyir Hacıbeyli *Leylâ vü Mecnûn*, *O Olmasın Bu Olsun* (*Meşhedî İbad*), *Arşın Mal Alan*, *Koroğlu* gibi operet ve operalarıyla dünya çapında şörete kavuşmuş bir sanatçıdır. Birkaç nesli öğretmenlik, didaktik şiirler ve yazdığı ders kitaplarıyla eğiten Abdullah Saik aynı zamanda *Asrımızın Kahramanı*, *İblisin Huzurunda*, *İdeal İnsanlık* gibi eserleriyle tanınmıştır.

1920'de Sovyet yönetiminin kurulmasından sonra Azerbaycan edebiyatında sosyalist-komünist içerikli ideolojik eser-

TÜRK

ler gittikçe çoğalmıştır. Bu tarihe kadar maarif ve medeniyet sahasındaki bütün birikim burjuva eseri diye ortadan kaldırılmış veya yok sayılmıştır. Yazarlar komünist Rus edebiyatını örnek alıp eserler yazmaya zorlanmış, böylece sosyalist realizmine dayanan güdümlü bir edebiyat oluşmuştur. 1930-1945 yılları arasında işlenen konuların en yaygını II. Dünya Savaşı'dır. Resul Rızâ, Samed Vurgun, Süleyman Rüstem, Mehmed Rahim, Ahmed Cemil, Osman Sarıvelli, Mikâil Müşfik gibi şairler bu dönemde en olgun eserlerini vermiştir. M. Said Ordubadî, Abdulla Şaik, Süleymani Sâni Ahundof, Seyid Hüseyin, Yusuf Vezir Çemenzemini, H. Mehdi, Mir Celâl, Mirza İbrahimof hikâye ve romanda; Samed Vurgun, Sabit Rahman, İlyas Efendiyef, Z. Halil, M. İbrahimof tiyatrodaki öne çıkan isimlerdir. 1945-1954 arasında şiirde Aliğa Vahid, Bahtiyar Vahabzâde, H. Hüseyinzade (Hüseyin Ârif), Nebi Hezri Babayef, Mirvarid Dilbazi, Nigâr Refibeyli, İ. Gabil, K. Kasımzâde, E. Kürçaylı, Ali Kerim, İslâm Seferli; hikâye ve romanda Manaf Süleymanof, Hasan Seyidbeyli, Salam Gadirzâde, Yusif Azimzâde, Ali Veliyev, S. Rahimof, Bayram Bayramof, Azize Câferzâde; tiyatrodaki Sabit Rahman, C. Mecnunbeyov, Settâr Ahundov, İlyas Efendiyev, Enver Mehmedhanlı, Şihali Gurbanof gibi şairler yetişmiştir.

Stalin'in ölümünden (1953) sonra XX. Komünist Partisi Kurultayı'nda alınan kararlar edebiyat ve sanat hayatını belli ölçüde kışla sosyalizmi anlayışından uzaklaştırmış, önce Rus edebiyatında görülen değişiklikler 1960'lı yılların başından itibaren Azerbaycan edebiyatında da kendini göstermiştir. Katı ideolojik yaklaşımlar, sınıf çatışmasına dayalı şablon eserler arka plana çekilerek bir dereceye kadar demokrat, liberal yaklaşımlar sonucunda edebiyatta yeniden insana, cemiyete dönüş, millî konulara yönelme hareketi başlamıştır. 1980'li yılların sonlarında Gorbaçov döneminde daha da genişleyen bu açılım nihayet 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Azerbaycan edebiyatında dünya ile bütünleşme yolunda önemli gelişmelere yol açmıştır. 1960-2000'li yıllar arasındaki edebiyattan kısaca söz etmek zordur. Çünkü bu devir çok renkli, sanatçılara göre bir hayli değişiklik gösteren zengin bir yelpazeye sahiptir. Bu dönemde genel edebî cereyanlardan çok ayrı ayrı sanatçılardan, farklı üsluplardan, hayata, cemiyete, insana farklı yaklaşımlardan, millî problemlere yönelmeden söz edilebilir. Bunlar arasında öne çıkan sa-

natçılar şunlardır: Şiirde Memmed Araz, Memmed İsmayıl, Halil Rıza Ulutürk, Abbas Abdulla, Sabir Rüstemhanlı, Nusret Kesemenli, Fikret Goca, Fikret Sadık, Mûsâ Yâkub, Neriman Hasanzâde, Ramiz Rövsen, Vakif Samedoğlu, Vakif Bayatlı, Elekber Salahzâde, Rüstem Behrudi; hikâye ve romanda Ferman Kerimzâde, İsmail Şihli, İsmâ Hüseyinov (Muğanna), Anar, Elçin, Ekrem Eylisli, İsi Melikzâde, Sabir Ahmedov, Sabir Âzerî, Çingiz Hüseyinov, Rüstem ve Maksut İbrahimbeyov kardeşler, Yusif Samedoğlu, Mevlüd Süleymanlı; tiyatrodaki İlyas Efendiyev, Altay Memmedov.

Kuzey ve Güney Azerbaycan edebiyatında dikkati çeken bir özellik de daha çok II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet ordularının İran-Güney Azerbaycan'ı istilâsı sırasında Moskova yönetiminin siyasî menfaatler uğruna izin verdiği, fakat daha sonra millî bir ideale bürünen ve artık "cenup mevzuu" olarak adlandırılan Güney Azerbaycan probleminin yaygın biçimde işlenmesidir. Bu ideal İran'daki Türkler'in millî, demokratik hakları, sosyal, siyasal, ekonomik hayatıyla ilgili olduğu gibi Kuzey ve Güney Azerbaycan'ın birleştirilmesi gibi millî bir hedefe de yöneliktir. Sovyet döneminde bu ideali şiirde Memmed Rahim, Süleyman Rüstem, Osman Sarıvelli, B. Vahabzâde, Mehmed Hüseyin Şehriyâr, Bulud Karaçorlu Sehend gibi şairler; hikâye ve romanda Mirza İbrahimof, Enver Memmedhanlı, Penahî Makûlu, Hamid Mehmedzâde; tiyatrodaki İlyas Efendiyef gibi şahsiyetler ele almışlardır. Bu konu günümüz edebiyatında daha serbest ve canlı biçimde işlenmektedir.

XX. yüzyıl Güney Azerbaycan edebiyatı hakkındaki bilgiler Kuzey Azerbaycan'a nisbetle çok daha az ve yetersizdir. 1925'te İran'ın bir Türk devleti olma özelliğini kaybetmesi, ülkede Türk dilinin yasaklanması, siyasal ve kültürel baskıların 1979'a kadar bütün şiddetiyle devam etmesi yazılı edebiyatı iyice zayıflatmıştır; ancak halk edebiyatı ve folklor her zaman zengin ve canlı kalmıştır. İran İslâm Cumhuriyeti'nde yasakların kısmen hafifletilmesi, izinle de olsa Türkçe kitap ve süreli yayınların basılması edebiyatı önemli ölçüde canlandırmıştır. Bunda Dr. Cevad Heyet'in yayımladığı ve yayını otuz yıldan beri devam eden *Varlık* dergisi ve benzeri yayınların önemli rolü olmuştur (bk. Bilgehan A. Gökdağ – M. Rıza Heyet, sy. 30 [2004], s. 51-84). *Dânişmendân-ı Âzerbâyçân* adlı Farsça tezkiresinde belli başlı kaynaklardan hareketle Âzerî sanatçıları hakkında verilen bilgileri bir araya getiren Muhammed Ali Terbiyet,

Güney Azerbaycan'daki fikir ve edebiyat hayatının çerçevesini çizmiştir. XX. yüzyıl başlarında Mirza Eli Möciz, Habib Sahir, Said Selmasî, E'timad gibi şahsiyetlerden sonra Tebrizli Ali, Bulud Karaçorlu Sehend, Samed Behrengi, Abbas Bariz, Kerimî, Mehmed Bîriya, Hâmid Nutki, Sönmez, Savalan ve özellikle Şehriyâr Güney Azerbaycan'da yetişen en önemli edebî şahsiyetler arasında sayılabilir. Şehriyâr'ın "Heyder Babaya Selâm" adlı uzun manzumeleri İran, Türkiye, Irak ve Kuzey Azerbaycan gibi ülkelerde çok büyük ilgi görmüş, Türk coğrafyasında çeşitli nazîreleri yazılmıştır. Uzun zamandan beri kuvvetli bir eser vermemiş olan Güney Azerbaycan edebiyatı Şehriyâr ve Sehend'le canlanıp en yüksek seviyesine erişmiştir. Yakın dönem Güney Azerbaycan edebiyatında eski şiir gelenekleri bazı şekli özelliklerini korusa da artık realist, lirik, sosyal-siyasal problemlere ve insanın iç dünyasına açık yeni bir şiir anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüz Güney Azerbaycan edebiyatçıları, bir yandan eski Doğu edebiyatından beslenirken diğer yandan Avrupa'daki göçmen edebî şahsiyetler vasıtasıyla Batı edebiyat geleneklerini, Kuzey Azerbaycan ve Türkiye'deki çok yönlü cereyanları yakından takip etmektedir. Bu bölgedeki âşik şiiri ve folklor yaratıcılığı da yaygınlığını ve gücünü hâlâ korumaktadır. Türkiye'de M. Fuad Köprülü, İsmail Hikmet Ertaylan bir yana bırakılırsa 1920'den 1980'li yıllara kadar Azerbaycan edebiyatını tanıtan daha çok Azerbaycanlı mülteciler olmuştur. Bunlar arasında Mehmed Ermin Resulzâde, Mirza Bala, Vahab Yurtsever, Ahmet Caferoğlu, Turhan Genceî, Selim Refik Refioğlu, Hüseyin Baykara, Haver Aslan gibi isimler çeşitli neşirler yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Bey Vezirof (Yusuf Vezir Çemenzemini), *Azerbaycan Edebiyatına Bir Nazar*, İstanbul 1337; Feridun Bey Köçerli, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi Materyalları*, Bakü 1925-26, I-II (bu eserin yeni baskısı: *Azerbaycan Edebiyatı* [haz. Ruyiyey Genbergizi], Bakü 1978-81, I-II); M. Fuad Köprülü, *Âzerî Edebiyatına Ait Tedkikler*, Bakü 1926; a.mlf., "Âzerî", *İA*, II, 129-151; Salman Mümtaz, *Él Şairleri*, Bakü 1927-28, I-II; a.mlf., *Azerbaycan Edebiyatının Kaynakları* (haz. Rasim Tağiyev), Bakü 1986 (bu eserin içinde Selman Mümtaz'ın "Azerbaycan Edebiyatı" başlığı altında yayımladığı on altı kitapçık da vardır); İsmail Hikmet [Ertaylan], *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakü 1928, I-II; Bekir Çobanzade, *Âzerî Edebiyatının Yeni Deuri*, Bakü 1936; Ahmet Caferoğlu, *Azerbaycan*, İstanbul 1940; a.mlf., *Azerbaycan Dil ve Edebiyatının Dönüm Noktaları*, Ankara 1953; a.mlf., "Die Aserbeidschanische Literatur", *Ph.TF*,

II, 635-699; a.mf., "Modern Azerbaycan Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *AYB*, IV/37 (1954), s. 40-48; Mehmet Emin Resulzade, *Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı*, Ankara 1950; Hamit Araslı, *XVII.-XVIII. Esr Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakü 1956; a.mf., *Azerbaycan Edebiyatı: Tarihi ve Problemleri*, Bakü 1998; *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakü 1957-60, I-III; Feyzulla Gasimzade, *XIX. Esr Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakü 1966; Hüseyin Baykara, *Azerbaycan'da Yenileşme Hareketleri*, Ankara 1966; *Azerbaycan Sovet Edebiyatı* (ed. M. Arif), Bakü 1967, I-II; Cevat Hey'et, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihinin Bir Bakış*, Tahran 1358-69, I-II; a.mf., *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı*, Tahran 1367; Elyar Seferli – Helil Yusifov, *Gedim ve Orta Eserler Azerbaycan Edebiyatı*, Bakü 1982; *Azerbaycan Sovet Edebiyatı* (ed. E. M. Ağayev), Bakü 1988; Yavuz Akpınar, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1994; a.mf., "Azeri Edebiyatı", *TDEA*, I, 258-264; Mir Celal – Firidun Hüseyinov, *Örneklerle XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı* (haz. Kemal Yavuz – Erol Ülgen), İstanbul 2000; C. Abdullayev v.dğr., *Müasir Azerbaycan Edebiyatı*, Bakü 2007, I-II; Bilgehan A. Gökdağ – M. Rıza Heyet, "İran Türklerinde Kimlik Meselesi", *Bilgi*, sy. 30, Ankara 2004, s. 51-84.

YAVUZ AKPINAR

Başkırtlar-Tatarlar. Dil ve Edebiyat. Başkırt Dili. Rusya Federasyonu'na bağlı Başkırdistan Cumhuriyeti'nin Rusça'nın yanında ikinci resmî dili olan Başkırtça, Türk dilinin kuzeybatı kolunun Kuman-Kıpçak grubundandır. Kökleri İdil Bulgarları'na kadar uzanır. Başkırtça bugün yaklaşık 1,8 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Söz varlığı ve dil bilgisi bakımından bazı morfolojik ve fonetik farklılıklar dışında Tatarca'ya çok yakındır. Alfabesinde dokuz ünlü ve yirmi altı ünsüz, Rusça kelimelerin yazımında kullanılan yedi ayrı işaretle birlikte kırk iki harf bulunmaktadır. Başkırtça'da -lar/-ler'den başka -tar/-ter, -dar/-der, -zar/-zer ekleri de çoğul eki olarak kullanılır. Yaklaşma dışındaki durum ekleri de çok şekillidir. Başlıca ses özellikleri şunlardır: 1. Türkiye Türkçesi'ndeki o ünlüsü u'ya, ö ü'ye; u ünlüsü o'ya, ü ö'ye döner: un "on", yul "yol", hü "söz"; koş "kuş", kön "gün". 2. İlk hecedeki e Başkırtça'da i olur: timir "demir", min "ben", hin "sen". 3. s'ler h olur: hıyr "sığır", alhin "alsın", birih "birisi". 4. Türkçe kelimelerdeki z'ler peltek z (z) olduğu gibi Arapça ve Farsça'dan alınmış kelimelerde birçok d ile bazı z'ler de peltek z olur: âzabiyat "edebiyat", âzip "edip". 5. Başkırtça'nın önde gelen özelliklerinden biri de ç'lerin s olmasıdır: ös "üç", sıkmaq "çıkmaq", asık "açık". 6. Kelime başındaki d'ler t olmuştur: tuğiz "dokuz", tuymaq "duymaq" (Şayhulov, s. 1035-1046). Doğu, güney ve kuzeybatı ağızları, bunların da alt grupları olmakla birlikte çağdaş Başkırt yazı dili doğu (Ku-

vakan) ve güney (Yurmatı) ağızlarından meydana gelir. T. Baişev (*Başkırskie dialekti i ih otneşeni k literaturnomu yazıku*, Moskova 1955), N. Maksutova (*Dialektologičeskiy atlas*, Ufa 1983, *Obraztsı narodnoy reči Başkir*, Ufa 1988, *Başkırskie govor*, Ufa 1996), N. İşbulatov (*Başkort dialektologiyahı*, I-II, Ufa 1979-1980), S. Mirjanova (*Yujny dialekt başkırskogo yazıka*, Moskova 1979, *Severo-zapodniy dialekt başkırskogo yazıka*, Moskova 1991), K. Ahmerov (*Orfografičeskiy slovary başkırskogo literaturnogo yazıka*, Ufa 1952), İ. Gal'yautdinov (*Başkort edebi tilinin tarihi*, Ufa 1993) ve Z. Uraksin (*Rossko-başkırskiy frazeologičeskiy slovar*, Moskova 1989) Başkırt dili üzerine çalışan bilim adamlarından bazılarıdır.

Kiril harflerine göre düzenlenmiş otuz dokuz harfli ilk alfabe *Bukvar dlya Başkir* adıyla 1892 ve 1898 yıllarında Orenburg'da yayımlanmış, ardından 2500 kelimelik ilk sözlükle 1900 kelimelik ikinci sözlük neşredilmiştir (Orenburg 1898, 1900). 1907'de A. G. Bessenov, kırk bir Kiril harfinden oluşan yeni bir alfabe hazırlayarak *Bukvar dlya Başkir* adıyla bastırmıştır (Kazan 1907). Ünlü Türkolog Nikolay F. Katanov, Başkırtlar'ın yoğun biçimde yaşadığı Belebey ve Minzele bölgelerine yaptığı geziler 1899 yılında sonunda *Azbuka dlya başkırskogo yazıka* adıyla otuz üç harfli yeni bir alfabe düzenlemiştir. Başkırtlar'ı hristiyanlaştırmak için doğu ve güney lehçelerine göre hazırlanan ilk İncil tercümesi 1902'de Kazan'da bu alfabeyle yayımlanmıştır. Kazan Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi iken muhtemelen misyonerlerle tanışarak dinini ve adını Mstislav Aleksandroviç Kulaev olarak değiştiren Muhammed Kulaev, Başkırtça üzerine ilk araştırma yapan bilim adamlarından biridir. Katanov'la birlikte Sterlitamak, Orsk, Katay, Karagay-Kıpçak bölgelerine seyahatler yaparak Başkırt şarkı, hikâye, atasözü ve efsanelerini toplayıp Rusça'ya tercüme etmişlerdir. Ayrıca Kiril harfleriyle Başkırtça otuz dört harfli ilk alfabe kitabını (*Osnovi zvukopraiznoşeniya i azbuka dlya başkir*) bastırmıştır (Kazan 1912, 1919).

Başkırtça yazı dili 1924'te Ufa'da çıkan *Başkortostan* adlı günlük gazete ile Tatarca'dan ayrılarak yeni bir kimlik kazanmış, *Bilim* (1924), *Sesan* (1927) gibi yayın organları da bu yeni yazı dilinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bunları Başkırtça yazılan otuz dört okul kitabı, tiyatro eserleri ve Rusça'dan yapılan tercümeleler takip etmiştir. Ancak imlâ problemi çö-

zülemediğinden bu kitapların bir kısmı doğu ve güney bölgelerinin ağızlarıyla, bir kısmı Tatarca basılmıştır. 1923'te toplanan imlâ komisyonu Başkırtlar için ayrı bir Arap alfabesi hazırlamış, bu alfabe Ocak 1924'te *Yanı Yul* adlı dergide basılarak yürürlüğe girmiştir. N. Tagirov doğu ağızının ilk sözlüğünü yayımlamıştır (*Başkort Lügati*, 1926). 1920-1940 yılları arasında Başkırt bölgelerine on beş ilmî gezi düzenlenerek ağızlar / lehçeler üzerine ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır. Başkırtlar 1928 yılına kadar Arap, 1940 yılına kadar Latin, 1940 yılından itibaren Kiril harflerini kullanmışlardır.

Başkırtça Başkırdistan, Tataristan, Komi, Yakut cumhuriyetleri, Perm, Samara, Orenburg, Kurgan, Tümen, Çelyabinsk ve Çitin bölgelerinde, ayrıca bazı eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ülkelerinde konuşulur. 2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre Rusya Federasyonu'ndaki Başkırtlar'ın sayısı 1.673.389 kişidir ve bunların 1.379.727'si Başkırtça'yı bildiğini ifade etmiştir. 1926'da Başkırtlar'dan Başkırtça'yı ana dili olarak kabul edenler % 53,8 iken bu oran 1989'da % 72'ye, 2002'de % 82,5'e çıkmıştır. Sovyet döneminde Başkırtça'nın iş hayatında, bilim ve eğitim alanları ile yazılı edebiyattaki işlevi sınırlı idi. Bu dönemde Başkırtça ilköğretim okullarının onuncu sınıfına kadar, yüksek öğretimde ise yalnız Başkırt Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğretiliyordu. Günümüzde Başkırdistan'daki 2942 orta dereceli okulun 845'inde Başkırtça öğretilmektedir. Başkırtça'nın iş hayatında, bilim ve eğitim alanları ile yazılı edebiyattaki işlevi sınırlı idi. Bu dönemde Başkırtça ilköğretim okullarının onuncu sınıfına kadar, yüksek öğretimde ise yalnız Başkırt Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğretiliyordu. Günümüzde Başkırdistan'daki 2942 orta dereceli okulun 845'inde Başkırtça öğretilmektedir. Ocak 1999 tarihinde anayasaya ilâve edilen, "Başkırdistan'ın resmî dili Rusça ve Başkırtça'dır" hükmü cumhuriyette ikinci sıradaki etnik topluluk olan Tatarlar'ın itirazına yol açmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

N. X. Maksutova, *Vostočniy dialekt başkırskogo yazıka*, Moskva 1976, s. 5-21; E. F. İşberdin v.dğr., *Oçerki istorii başkırskogo literaturnogo yazıka*, Moskva 1989, s. 12-80; a.mf'ler, *Başkırt ezbi telenen tarihi*, Ufa 1993, s. 3-10; Ahmet Bican Erçilasun v.dğr., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Ankara 1991, I, 1035-1046; Nevzat Özkan, *Türk Dilinin Yurtları*, Ankara, ts. (Akçağ Yayınları), s. 201-205; Göksel Öztürk, "Başkırt Türkçesi ve Yazı Dilinin Gelişimi", *Türklér* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XX, 103-106; S. F. Mirjanova, *Severo-zapadniy dialekt başkırskogo yazıka*, Ufa 2006, s. 5-14; A. Harisov, *Literaturnoe nasledie başkırskogo naroda*, Ufa 2007, s. 53-65; Habibe Yazıcı Ersoy, "Başkırt Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri* (ed. Ahmet Bican Erçilasun), Ankara 2007, s. 751-809;